

Тетяна ІЩУК,
м. Ужгород

НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНЕ ПРОГРАМУВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ: АСПЕКТ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ

У статті висвітлено роль нейролінгвістичного програмування у процесі перекладу, подано коротку характеристику репрезентативних систем сприйняття людини та можливості застосування технік НЛП у практичній діяльності викладачів іноземної мови у немовному навчальному закладі. Розкрито особливості нестандартних методів навчання студентів перекладу, що сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Ключові слова: нейролінгвістичне програмування, репрезентативна система, ефективне навчання, сприйняття навчального матеріалу.

Ishchuk T. Neuro linguistic programming as an effective method of training translation: aspect of cognitive function of language. The article deals with Neuro Linguistic Programming and the problems of choosing the proper methods in the process of teaching translation techniques. The author gives a brief description of the perception's representational systems and tells about the possibility of using NLP techniques in the process of training students a foreign language. The effective teaching methods for the improving of the student's perception of the information are proposed.

Key words: Neuro Linguistic Programming, Representational systems, effective training, perception of educational material.

Ищук Т. Нейролингвистическое программирование как эффективный метод обучения переводу: аспект познавательной функции языка. В статье идет речь о нейролингвистическом программировании, дается краткая характеристика репрезентативным системам восприятия человека и возможности применения техник НЛП в практической деятельности преподавателей иностранного языка в процессе обучения студентов переводу. Предлагаются нестандартные методы обучения, способствующие развитию навыков перевода, а также лучшему усвоению учебного материала.

Ключевые слова: нейролингвистическое программирование, репрезентативная система, эффективное обучение, восприятие учебного материала.

Постановка проблеми. Обов'язковим елементом сучасної освіти є орієнтація на вимоги ринку праці, посилення його зв'язку з практикою, конкретизацію цілей і змісту навчання, наближення освіти до практичних потреб. Щоб влаштуватись на хорошу, високооплачувану роботу, випускник ВНЗ, крім професійних навичок, має мати глибокі знання іноземної мови та вміти застосовувати їх на практиці. Лише тоді він зможе досягти стрімкого кар'єрного росту. Сьогодні завдання вищої школи полягає у забезпеченні майбутніх спеціалістів глибокими знаннями, можливістю не тільки зрозуміти іноземного партнера чи висловити власну думку, але й швидко, на професійному рівні, зробити анотований чи реферований переклад.

Аналіз досліджень. Нейролінгвістичне програмування є потужним засобом впливу на мислення, емоції та поведінку людей, що широко використовується в психотерапії, рекламі, маркетингу, у військовій сфері, бізнесі та політиці. Узагальнивши теоретичні й практичні напрацювання відомих фахівців з НЛП (зарубіжні – Р. Бендлер,

Дж. Гріндер (родоначальники), С. Андреас, С. Бавістер, К. Бертон, Б. Боденхаммер, Г. Олдер, Д. Сеймор, Б. Хезер, М. Холл; російські – А. Бакіров, Н. Владиславова, Д. Воеділов, Т. Гагін, С. Козакевич, С. Бородіна), можна дійти висновку: на основі виявлення та використання стандартів мислення, комплексу технік і операційних принципів моделювання ефективних стратегій мислення й поведінки можна розробити та застосовувати на практиці потужні методи навчання перекладу.

Мета статті – проаналізувати відмінності репрезентативних систем сприйняття людини та механізму відбору інформації під час навчання та розробити рекомендації для їхнього ефективного застосування на заняттях з іноземної мови. Поставлена мета обумовлює розкриття наступних завдань:

- ознайомлення з проблематикою визначення репрезентативних систем людини;
- відбір інформації та вибір методів навчання студента у відповідності до його репродуктивної системи.

Виклад основного матеріалу. Попри те, що праці Д. Гріндера, Р. Бендлера та Р. Ентоні, в яких розкрито роль нейролінгвістичного програмування, популярні і досі, у наукових колах цей метод впливу на людину піддається критиці та вважається «попсихологією» – теорією, яка зовні зрозуміла і легка, але не наукова [3, 17].

І справді, все, що стосується теоретичного обґрунтування НЛП ще не доведено, не опубліковано жодного результату експериментів, які б підтвердили його ефективність. Курси по НЛП будуються за принципом: «Ми вас навчимо, як застосовувати ці знання». Самі ж знання використовуються набагато рідше. Тому доцільно було б вважати нейролінгвістичне програмування не теорією, здатною пояснити процес комунікації, а набором технік, які можна застосувати стосовно мовного спілкування. Це – знання про те, як працює наше мислення, як і яким чином можна на нього впливати та досягати позитивних результатів. Водночас це не просто набір моделей та навичок для досягнення мети, це – ефективний засіб удосконалення можливостей людини.

З самої назви концепції – нейролінгвістичне програмування – випливає, що в ній є три складові: одна складова стосується психофізіологічних аспектів володіння мовою, друга – пов'язана з лінгвістичною стороною мовленнєвої діяльності, а третя – спрямована на дослідження впливу на людину в процесі мовного спілкування та на регулювання її поведінки.

В рамках нейрофізіологічних уявлень передбачається, що у кожної людини є свій основний канал сприйняття інформації, своя так звана «репрезентативна система» (зорова, слухова та кінестетична). Доцільно уявити: репрезентативна система – це система сприйняття інформації людиною через призму своїх відчуттів. Коли людина сприймає інформацію, вона бачить образи, чує звуки і голоси, тобто створює «картинку», «намальовану відчуттями».

Репрезентація визначає, як організований наш досвід, як ми сприймаємо світ. Залежно від того, який канал сприйняття світу у людей є доміантним, їх можна об'єднати в групи – психотипи. А саме: люди, у яких переважає зоровий канал сприйняття – називаються візуалами, слуховий – аудіалами, чутливий – кінестетики. Згідно концепції НЛП, якщо сприйняття відбувається в образах, то доміантною є візуальна система, якщо у звуках – домінує аудіальна система, якщо у відчуттях – то доміантною є кінестетика. Вважається, що саме через провідний, доміантний канал людині надходить основний потік інформації [2, 112].

Проте репрезентація рідко знаходиться в межах свідомої уваги, зазвичай інформація обробляється на підсвідомому рівні. Під час виконання будь-якого завдання (роз-

мова, висвітлення проблеми, читання книги чи фізичні вправи) у людини одночасно активізуються репрезентативні системи, які перетворюють це заняття в сукупність звуків, картинок та інших відчуттів. Більше того, спосіб організації репрезентативних систем і взаємозв'язки всередині них впливають на поведінку самої людини. Застосування техніки НЛП полягає у тому, щоб замінити «невідповідну», малоефективну частину системи більш ефективною, позитивною, творчою.

Визначення групи сприйняття, до якої належить людина, можливе кількома способами: за напрямом руху очей, позою, ритмом дихання, тональністю голосу та за використанням певних слів, пов'язаних зі сприйняттям. Студенти, у яких домінує зоровий канал сприйняття інформації найчастіше вживають наступні слова, словосполучення та вислови: відображати, спостерігати, дивитися, світитися, здаватися, темніти, точка зору, бачити, розглядати, знак, красивий, форма, яскраво, тьмяно, невідразно; мати точку зору; треба подивитися, що буде потім, погляньмо на цю проблему з іншої точки зору. Такі студенти багато читають, внаслідок чого отримують більше уявлення про характер і структуру мови. Вони краще сприймають новий матеріал, якщо він написаний в книжці, на дошці чи представлений схематично. Візуали краще справляються з письмовими завданнями і контрольними роботами, пишуть краще, ніж переказують текст усно. Візуали швидше опановують правила правопису та роблять менше орфографічних помилок.

Студенти, у яких домінуючим є слуховий канал сприйняття, найчастіше вживають: розмова, голос, вголос, мовчки, говорити, бурмотіти, слухати, мовчати, кликати, свистіти, мелодія, тиша, мовчання, звук, гучний, голосно; прислухатися до голосу розуму, дзвонити в усі дзвони, тепер треба послухати, що скаже інший студент. Такі студенти краще сприймають тексти на слух, з більшим бажанням слухають лекції. Тому вони з більшим задоволенням слухають тексти, записані на магнітофон, а не надруковані в книзі, розігрують діалоги, беруть участь у дискусіях, переказують текст у формі інтерв'ю. Вони люблять сприймати мовний матеріал з аудіо та відеокасет.

Студенти з краще розвиненим кінестетичним домінуючим каналом вживають наступні слова: відчувати, зітхнути, тиснути, ударяти, біль, сила, гладкий, твердий, м'який, холодний, гострий; відчути гостроту проблеми, приймати близько до серця; у вирішенні цієї нелегкої задачі треба підійти з іншого боку і вирішити її в стислі терміни, оскільки ми обмежені в часі. Такі студенти краще засвоюють іншомовний матеріал, якщо можуть використати його у рольовій грі, у грі зі словами, написаними на картках. Для них не складає особливих труднощів написати незнайоме слово декілька разів, довівши цю дію до автоматизму. Вони з задоволенням виходять до дошки.

Іноді у студентів домінує так званий раціональний канал і тоді частіше звучать слова: думати, здогадуватися, нагадувати, знати, забувати, думка, переконання, розум, пам'ять, думуючий, розумний.

Ці вербальні та невербальні «ключі» дають змогу викладачеві визначитися з методами роботи, «налаштуватися» на студента і працювати з ним, апелюючи до його домінуючої репрезентативної системи. Звичайно, можна і не зосереджуватися на одній системі, а працювати одночасно з усіма репрезентативними системами, як і рекомендують спеціалісти НЛП. Більшість людей здатна сприймати інформацію, отриману з різних каналів. Проте вибір залишається за викладачем.

Вважається, що провідною системою внутрішнього досвіду людини є кінестетична система (маленькі діти повинні все спробувати самі: слова «гаряче» і «холодне» набувають сенсу тільки після перевірки). Згодом візуальна система стає домінуючою

(у 40% людей переважає візуальний канал). Від розвитку цієї системи як ключової залежить обсяг інформації, яку студент запам'ятав, а відповідно і успіх навчання. Це можна пояснити тим, що яскраві об'ємні образи запам'ятовуються краще. Цікаво, що правильний правопис (навичка «аудіалів») значною мірою залежить від використання візуальної системи. Грамотний студент в першу чергу «бачить», що слово написано вірно, тобто в пам'яті зберігається образ правильного написання.

У процесі навчання іноземній мові найкращим методом вважається робота з текстом, оскільки в тексті є мовні елементи, що відносяться до всіх каналів сприйняття. Якщо навантаження тексту на домінуючий канал сприйняття слабке, то студент, у якого цей канал є основним, гірше сприймає зміст даного тексту. Звісно, він розуміє всі слова в тексті, але співвіднести те, про що йде мова в тексті зі своїм власним досвідом студенту важко.

Примітно, що двом людям з однаковим основним каналом сприйняття віднайти спільну мову легше, ніж людям, у яких канали різні. Якщо викладач має домінуючим візуально-кінестетичний канал, то він сам стає ефективним комунікатором і, «бачачи, відчуває» аудиторію. Це значить, що він завжди зможе знайти найефективніші методи впливу на студента і застосувати їх на практиці.

Після визначення основного каналу сприйняття студента перед викладачем постає наступне завдання – привернути увагу студента. І тут надзвичайно важливо розуміти не тільки різновиди та властивості уваги, але й сам механізм відбору інформації [11].

Загальновідомо, що увага – це спрямованість психічної діяльності людини та її зосередженість у певний момент на об'єкти або явища, які мають для неї певне значення при одночасному абстрагуванні від інших, в результаті чого вони відображаються повніше, чіткіше, глибше, ніж інші. Розрізняють два основні види уваги – мимовільну та довільну. Мимовільна увага не пов'язана з цілеспрямованою діяльністю і вольовим зусиллям. Про мимовільну увагу говорять у тих випадках, коли увага людини залучається самим подразником (яскраве світло, інтенсивні фарби, гучні звуки, різкі запахи). Іноді навіть самі слабкі подразники стають об'єктом уваги, якщо виникають на тлі повної відсутності інших подразників: найменший шурхіт при повній тиші, зовсім слабке світло в темряві і т.п. У цих випадках визначальним є контраст між подразниками. Людина мимоволі звертає увагу на будь-яку розбіжність: за формою, величиною, кольором, тривалістю дії. Маленький предмет чіткіше виділяється з-поміж великих; тривалий звук – серед уривчастих, коротких звуків; кольоровий предмет – серед білих. Цифра помітна серед букв; іноземне слово – в українському тексті; трикутник – поруч з квадратами.

Шаблонне, стереотипне, повторюване не привертає уваги. Нове ж легко стає об'єктом уваги – в міру того, наскільки воно може бути зрозуміле. Тут спрацьовує ще один фактор. Одні і ті ж предмети або явища можуть стати об'єктом уваги в залежності від того, в якому стані перебуває людина в даний момент. У стані сильної втоми нерідко не помічається те, що легко привертає увагу у звичайному стані.

Істотну роль відіграють також потреби та інтереси людей, їхнє ставлення до того, що на них впливає. Об'єктом мимовільної уваги легко стає все, що пов'язане із задоволенням або незадоволенням потреб людини. Той, хто цікавиться спортом – зверне увагу на афішу, в якій повідомляється про спортивне змагання, увагу ж музиканта приверне оголошення про концерт.

Мимовільна увага є і в маленької дитини, але на початковому етапі вона має відносно вузький за обсягом характер (дитина раннього й дошкільного віку дуже швидко

втрачає увагу до нового подразника, орієнтувальний рефлекс у неї швидко згасає чи гальмується появою будь-якого іншого подразника), вона не може розподіляти свою увагу між кількома подразниками [13, 9].

Інтенсивність (сила) подразника, новизна подразника, контраст подразників, відповідність внутрішньому стану організму (потребам), безпосередній інтерес: те, що цікаве, емоційно насичене, захоплює, викликає тривале інтенсивне зосередження та загальна спрямованість особистості – все це фактори, що впливають на мимовільну увагу.

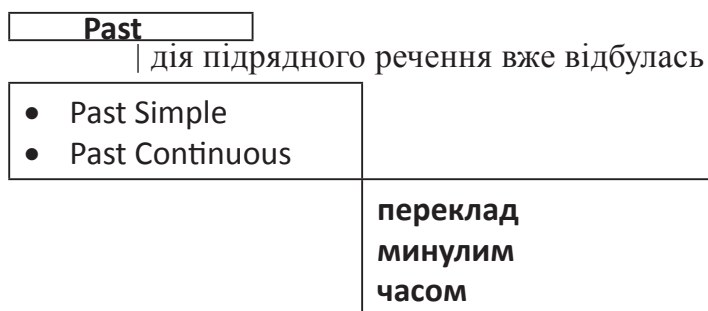
На відміну від мимовільної уваги довільна увага носить чітко виражений свідомий, характер і вимагає вольового зусилля. Вона є обов'язковою умовою праці, навчальних занять, роботи взагалі. Для ефективного виконання будь-якої діяльності завжди необхідні доцільність, зосередженість, спрямованість і організованість, вміння абстрагуватися від того, що несуттєве для отримання наміченого результату. Завдяки цьому різновиду уваги, люди можуть займатися не тільки тим, що їх безпосередньо цікавить, захоплює, хвилює, але і тим, що не приваблює, але є необхідним. Чим менше захоплює людину робота, тим більше потрібно вольових зусиль для зосередження уваги. Причиною, що викликає і підтримує довільну увагу, є усвідомлення значення об'єкта уваги для діяльності, чи задоволення потреб. Основний факт, що вказує на наявність у людини особливого типу уваги, невластивого тварині, полягає в тому, що людина довільно може зосереджувати увагу то на одному, то на іншому об'єкті. Дитина раннього віку розглядає звичну обстановку, її погляд переходить з предмета на предмет, не зупиняючись і не виділяючи жодного. Мати каже дитині: «Це – квітка!» і вказує на предмет пальцем. Слово і вказівний жест матері відразу ж виділяють цей предмет з-поміж інших, і дитина фіксує поглядом квітку й тягнеться до неї рукою. Увага дитини продовжує мати мимовільний, зовнішньо детермінований характер, з тією лише відмінністю, що до природних факторів зовнішнього середовища приєднуються фактори суспільної організації її поведінки, керування увагою дитини за допомогою вказівного жесту й слова. У цьому випадку організація уваги розподілена між двома людьми: мати націлює увагу, дитина підкоряється її вказівному жесту й слову. Проте це тільки перший етап формування довільної уваги: зовнішній за джерелом і соціальний за природою. У процесі свого подальшого розвитку дитина опановує мову і стає спроможна самостійно вказувати на предмети й називати їх. Розвиток мови дитини вносить корінну зміну в процес керування її увагою. З часом вона вже здатна самостійно переміщати свою увагу, вказуючи на той чи інший предмет жестом чи називаючи його відповідним словом. Організація уваги, яка раніше була розподілена між двома людьми – матір'ю та дитиною, стає тепер новою формою внутрішньої організації уваги, соціальною за своїм походженням, але внутрішньо опосередкованою за своєю структурою. Фактори довільної уваги, на відміну від мимовільної, пов'язані не стільки із зовнішніми подразниками, скільки із самим суб'єктом і структурою його діяльності, насамперед з цілями і завданнями цієї діяльності. Механізмом довільної уваги можна вважати принцип домінанти [13, 21].

Значні труднощі у дослідників виникають у трактуванні поняття «увага» і тих феноменів, які за ним стоять. Це зумовлено двома важливими фактами. По-перше, багатьма авторами підкреслюється «несамостійність» уваги як психічного процесу. І для самого суб'єкта, і для стороннього спостерігача вона визначається як спрямованість, налаштування і зосередженість будь-якої психічної діяльності, тільки як стороною або властивість цієї діяльності.

По-друге, увага не має свого окремого, специфічного продукту. Її результатом є лише покращення будь-якої діяльності, до якої вона долучається. У зв'язку з цим увага розглядається як побічний продукт та характеристика інших процесів.

Людина переробляє не всю інформацію, що надходить із зовнішнього світу і реагує не на всі дії. Серед різноманіття стимулів відбираються лише ті, які пов'язані з потребами та інтересами, очікуваннями і відносинами, цілями і завданнями самої людини. Отож, увага – це здійснення відбору потрібної інформації, забезпечення вибіркового програм дій і збереження постійного контролю за їх протіканням. Представники нейрофізіологічного напрямку досліджень традиційно пов'язують увагу з поняттями домінанти, активації та орієнтовної реакції.

Наведемо приклад застосування вищезгаданого теоретичного матеріалу на заняттях з іноземної мови, а саме під час навчання студентів перекладу з української мови на англійську. Так, під час навчання перекладу речень по темі «Sequence of Tenses» студентам пропонується не традиційна теоретична частина – правила, а декілька схем побудови речень, де різними кольорами позначено дві суттєві деталі. Навведемо приклад однієї з п'яти схем.

Слово '**Past**' виділено зеленим кольором, '**переклад минулим часом**' – оранжевим. Загальновідомо, що за обробку інформації різного типу відповідають різні частини мозку. Читання здійснюється в потиличній і скроневих долях мозку, а колір обробляється у вентральній частині зорового каналу. Об'єднавши обидва канали, можна пришвидшити процес сприйняття інформації. Отже, спираючись на кольори, комбінацію написів англійською та українською мовами, схематичне зображення речення та аналізуючи відмінності у схемах, студенти за лічені хвилини справляються з завданням і викладачу залишається лише «забезпечити» їх прикладами. Відтак високі результати досягають не тільки студенти, які мають здібності до вивчення мов, але й студенти з посередніми здібностями.

Висновки. Глибоке пізнання механізму сприйняття та обробки інформації, зміна чи вдосконалення уміння студентів зосереджувати увагу на головному при вивченні навчального матеріалу має важливе значення для розвитку фахових здібностей майбутніх спеціалістів. Студенти володіють різними когнітивними стилями, що виявляється як у стратегії сприйняття та засвоєння нового матеріалу, так і в оперуванні різними психолінгвістичними стилями. Викладач повинен зуміти розпізнати ці стилі і у процесі навчання використати методи та техніки, що якнайкраще підходять тим студентам, з якими він працює. Це дасть змогу удосконалити процес навчання, полегшити його, зробити більш ефективним. Розроблена викладачем система спеціальних прийомів, застосування технік НЛП, спрямованих на вдосконалення здібностей студента, необхідних для успішного виконання поставлених перед ним завдань, сприяє не тільки кращому засвоєнню програмового матеріалу, але й впливає на весь процес навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреас К. Измените свое мышление и воспользуйтесь результатами: Новейшие субмодальные вмешательства НЛП / К. Андреас, С. Андреас. – М. : Олма-пресс, 2004. – 256 с.
2. Белянин В. П. Основы психолингвистической диагностики: модели мира в литературе / В. П. Белянин. – М. : Тривола, 2000. – 248 с.
3. Брудный А. А. Семантика языка и психология человека (о соотношении языка, сознания и действительности) / А. А. Брудный. – Фрунзе: Илим, 1972. – 234 с.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : «Знание», 1996. – 257 с.
5. Микитина Е. С. Проблема сознания в психологии (исторический аспект) / Е. С. Микитина // Язык и сознание: парадоксальная рациональность. – М., 1993. – С. 35–50.
6. Овчарова В. В. Технологии практического психолога образования / В. В. Овчарова. – М. : ТЦ «Сорос», 2000. – 528 с.
7. Олдер Г. НЛП. Вводный курс. Полное практическое руководство / Г. Олдер, Б. Хэзер ; под ред. М. Добровольского; пер. с англ. К.Семенов. – М. - К. : «София», 2000. – 224 с.
8. Пашковский В. Э. Психиатрическая лингвистика / В. Э. Пашковский, В. Р. Пиотровская, Р. Г. Пиотровский. – М.: Либроком, 2009. – 162 с.
9. Пищальникова В. А. Современные парадигмы языкознания / В. А. Пищальникова, А. Г. Сонин, М. К. Тимофеева. – М. : АСОУ, ИНИОН РАН, 2010. – 72 с.
10. Секерина И. Психолингвистика / И. Секерина // Фундаментальные проблемы современной американской лингвистики. – М., 1997. – С. 321–360.
11. Фрумкина Р. М. Психолингвистика / Р. М. Фрумкина. – М. : Академия, 2008. – 320 с.
12. Холл М. 77 лучших техник НЛП / М. Холл. – СПб, 2008. – 438 с.
13. Цейтлин С. Н. Язык и ребёнок. Лингвистика детской речи / С. Н. Цейтлин. – М. : Владос, 2000. – 237 с.
14. Шахнарович А. М. Психолингвистический анализ семантики и грамматики / А. М. Шахнарович, Н. М. Юрьева. – М. : Наука, 1990. – 165 с.

Статтю подано до редакції 01.03.2014 р.